

اشکانیان (پارتیان)

مالکوم کالج

ترجمہ ی مسعود رجب نیا

www.ketab.ir

لیتوگرافی: ندای دانش / چاپ و صحافی: سپیدار
شمارگان: ۲۰۰۰ / چاپ پنجم ۱۳۹۱ / ۶۰۰۰ تومان
طراحی گرافیک و جلد: کارگاه گرافیک مشکی
ویراستار: مصطفی علیزاده
صفحه‌آرا: مرضیه اسدی

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۵۲۱-۱۲-۵

همه‌ی حقوق برای ناشر محفوظ است
مراکز فروش:

انتشارات هیرومند: میدان انقلاب، خیابان لبافی‌نژاد،
بین خیابان فخر رازی و ۱۲ فروردین، پلاک ۲۰۴
تلفن: ۶۶۴۰۹۷۸۷ www.hirmandpublication.com

سفر کتاب بوستان: پونک، مرکز تجاری بوستان،
دور رینگ مرکزی

تلفن: ۴۴۴۹۸۱۲۱ www.ebookcity.ir

کالج، مالکوم Colledge, Malcolm A.R

اشکانیان (پارتیان) / نویسنده مالکوم کالج؛ ترجمه مسعود رجب‌نیا.

تهران: هیرمند، ۱۳۸۸.

۲۵۸ص - (مجموعه زبان و فرهنگ ایران پیش از اسلام؛ ۹)

ISBN 978-964-5521-12-5

فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.

The Parthians

عنوان اصلی:

۱. ایران -- تاریخ -- اشکانیان، ۲۴۹ ق.، ۲۲۶ م. الف. رجب‌نیا، مسعود،

۱۳۸۸-۱۳۹۸ مترجم. ب. عنوان: تاریخ اجتماعی پارتیان

۹۵۵/۰۲

۳۳۶ / م ۵ت۲

۱۳۸۸

کتابخانه ملی ایران ۷۵۵-۷۸ م

فهرست

۱۱	درباره‌ی پارتیان
۱۷	دیباچه
۲۱	پیش‌گفتار
۲۵	تذکار
۲۹	فصل اول: جغرافیا و آثار
۳۵	فصل دوم: آمدن پارتیان
۵۱	فصل سوم: پارت و روم
۷۱	فصل چهارم: پادشاه و حکومت
۹۱	فصل پنجم: اقتصاد و جامعه
۱۱۳	فصل ششم: دین و تدفین
۱۲۹	فصل هفتم: معماری
۱۵۷	فصل هشتم: هنر
۱۸۱	فصل نهم: برافتادن اشکانیان
۱۸۹	فصل دهم: بازپسین گفتار - کارهای به نام پارتیان
۱۹۵	تصاویر
۲۳۱	شرح عکس‌ها
۲۵۱	کتاب‌شناسی

درباره‌ی پارتیان

در تواریخ ملی ایران از خداینامه گرفته تا شاهنامه‌ی فردوسی، تاریخ طولانی و با عظمت و درخشان اشکانیان به دست فراموشی سپرده شده و مطلب قابل توجه و درستی از ایشان نقل نگردیده است و آنچه را که در تواریخ مورخان اسلام از آن‌ها یاد شده از مرز داستان و افسانه تجاوز نمی‌کند. حتا در شاهنامه‌ی فردوسی که گنجینه‌ای از داستان‌های پیشینیان است مطالبی که درباره‌ی سرگذشت اشکانیان آمده از بیست و سه بیت غمی گذرد. چون مدرك فردوسی درباره‌ی تاریخ آن سلسله، خداینامه و یا ترجمه‌های عربی و فارسی آن کتاب بوده، به بی‌اطلاعی خود در آن باره اعتراف کرده می‌فرماید:

از ایشان به‌جز نام نشنیده‌ام   نه در نامی خسروان دیده‌ام
دوره‌ی حکومت چهارصد و هشتاد ساله‌ی اشکانیان در منابع بهاری و اسلامی به
دویست سال رسیده است. خلاصه‌ی تاریخ ایشان در تواریخ ملی ایران چنین است
که: پس از روزگار اسکندر وضع سیاسی ایران آشفته شد و در هر گوشه یکی سر
به طغیان برداشته حکومتی تشکیل داده بود، و این پادشاهان پراکنده را ملوک‌الطوایف
می‌خواندند. از میان این سرکشان خاندان سبکسری به نام اشکانیان از نسل آرش
کمانگیر روی کار آمدند که دویست سال بر ایران فرمانروایی کردند. سبب این همه
آشفته‌گی‌ها سیاست اسکندر رومی درباره‌ی ایران بود، زیرا چون او از نهضت ایرانیان

می‌هراسید برای حفظ روم از خطر ایران به فکر آن افتاد که حکومت ملوک الطوائفی را در آن کشور برقرار سازد تا ایرانیان با هم متحد نشوند و روم از گزند ایشان این‌گردد تا سرانجام اردشیر بابکان پیدا شد و به این پراکنده‌خدایی پایان داد.

مدت حقیقی دولت اشکانی از ۲۵۶ قبل از میلاد یعنی سال تأسیس آن توسط اشک اول تا ۲۲۴ میلادی سال کشته شدن اردوان پنجم و انتقال حکومت از آنان به اردشیر ساسانی قریب ۴۸۰ سال است. اگر دوره‌ی هفتاد و چهار ساله‌ی حکومت آن عده از جانشینان اسکندر را اعم از اسکندر و سلوکیان که پیش از اشک اول بر ایران سلطنت کردند به این عدد بیفزاییم مجموع فرمانروایی ایشان ۵۵۴ سال می‌شود.

متأسفانه این دوره‌ی نسبتاً طولانی بنا به روایت سنتی زردشتی به دویست سال تقلیل یافته است. به روایت کتاب بندش از کتاب‌های دینی زبان پهلوی ظهور زردشت در سال سی‌ام سلطنت کشتاسب بوده است که مقارن ۲۵۸ سال پیش از حمله اسکندر به ایران می‌باشد. و چون حمله‌ی اسکندر به ایران در سال ۳۳۰ پیش از میلاد روی داده، بنابراین ظهور زردشت در تاریخ سنتی ایران مطابق با ۵۵۸ قبل از میلاد می‌گردد. هم‌چنین طبق این سنت فاصله‌ی بین اسکندر و اردشیر بابکان ۲۶۰ سال بوده است و اگر عدد ۲۵۸ سال فاصله‌ی بین زردشت و اسکندر را بر آن بیفزاییم ۵۱۸ سال می‌شود، یعنی بنا به تاریخ سنتی، هنگام جلوس اردشیر ۵۱۸ سال از ظهور زردشت می‌گذشته است.

علت کوتاه شمردن دوره‌ی اشکانی را در تواریخ علی‌ابوالحسن علی بن حسین مسعودی (در گذشته در ۳۴۵ هجری)، در کتاب التنبیه والاشرافیه چنین می‌نویسد:

«در میان پارسیان و دیگر امم در تاریخ اسکندر اختلاف است و آن رازی دینی و شاهی و از رازهای پارسیان است که جز موبدان و هیربدان دانشمند بر آن آگاهی ندارند. من در پارس و کرمان و دیگر شهرهای ایران به مطلبی برخوردیم که هیچ‌یک از کتاب‌های پارسیان و کارنامه‌ها و تواریخ ایرانیان موجود نیست. آن نکته اینست که زردشت در اوستا آورده است که احوال دولت پارسیان سیصد سال پس از او آشفته شود و چون هزار سال از عهد او بگذرد دین و دولت ایرانیان برافتد. به گفته‌ی زردشتیان فاصله‌ی بین زردشت و اسکندر قریب سیصد سال است و اردشیر

بابکان در پانصد و اندی سال بعد از اسکندر به شاهی نشست. اردشیر چون شاه شد دریافت که از مدت هزار سال که زردشت برای عمر سلطنت ایران پیش بینی کرده بیش از دویست سال غانده است. از بیم آن که پیشگویی او در زوال دولت ایران، پارسیان را ناامید سازد و آنان را از یاری به سلطنت وی باز دارد بر آن شد که از پانصد و اندی سال فاصله بین خود و اسکندر نیمی بکاهد [و بر دولت ساسانی دویست سال بیفزاید] سپس به تاریخ سازی پرداخته در میان مردم شایع ساخت که ظهور وی و کشتن اردوان اشکانی دویست و شصت سال پس از اسکندر واقع شده و مدت سلطنت ملوک اطویف بیش از این مقدار نبوده است. این سبب اختلاف بین ایرانیان و دیگر ملل (رومان) درباره ی تاریخ سال های ملوک اطویف است.^۱

چنان که دیدیم بنا به روایت مسعودی جهت کوتاه شمردن دروهی اشکانی تاریخ سازی اردشیر بابکان بوده است.

بدین ترتیب دوره ی چهار صد و هشتاد ساله ی حکومت اشکانی عمداً به دست اردشیر بابکان در تواریخ سنی ایران به دویست سال تقلیل یافت و در خداینامه که تنها تاریخ رسمی و دولتی ایران در اواخر دوره ی ساسانی بود عمداً از پارتیان ذکر قابل توجهی به عمل نیامد و اخبار درخشان ایشان به فراموشی سپرده شد.

تنها مدارک مکتوبی که از کتب پیشینیان راجع به اشکانیان داریم تواریخی است که مورخان و وقایع نگاران یونانی و رومی درباری تاریخ روم نوشته اند و چون رومیان قدیم معاصر اشکانیان بودند و بالغ بر سیصد سال با آنان به جنگ و ستیز پرداختند از این رو آن مورخان در ضمن بیان حوادث تاریخی روم قدیم به تاریخ اشکانی و وقایع روزگار شاهنشاهان آن سلسله اشاره کرده اند. ناچار مورخان جدید مغرب زمین، کارنامه ی پرافتخار اشکانیان را از زبان دشمنان رومی و یونانی ایشان نقل نموده اند، و کتاب هایی به نام تاریخ پارتی ها و اشکانیان به رشته ی تحریر کشیده اند. اگر این دشمنان رومی و یونانی نمی بودند حتماً تاریخ اشکانیان فراموش شده بود و در داستان های ملی ایران هم بیش از آن چه را که در شاهنامه ی فردوسی یاد شده به دست ما نمی رسید.

از نویسندگان خارجی که به روش نوین درباره‌ی اشکانیان کتابی مفصل نوشته‌اند، نخست باید از سن مارتن Saint Martin کشیش فرانسوی نام برد که تاریخ آن سلسله را در دو جلد بر اساس روایات مورخان ارمنی از سال ۱۸۱۶ تا ۱۸۲۰ م. به طبع رسانیده است.

دیگر نویسنده و مورخ ترك عبداللطيف صبحی پاشا (۱۲۴۲-۱۳۰۳ ه. ق.) است که کتابی به نام *تكملة المعبر* در دو جلد به زبان ترکی عثمانی نوشته، این کتاب را خلیل افندی الخوری به عربی ترجمه کرده و حدود سال ۱۸۷۰ میلادی با تصاویری به طبع رسانیده است.

دیگر حاورشناس انگلیسی جورج راولینسون G. Rawlinson می‌باشد که دو کتاب درباره‌ی تاریخ اشکانی نوشته که یکی تحت عنوان *ششمین پادشاهی بزرگ شرقی یا جغرافی و تاریخ و باستان‌شناسی پارت* در ۱۸۷۳، و دیگری تحت عنوان *پارت* در ۱۸۹۳ م. در لندن منتشر شده است.

دیگر کتاب گو تشمید Gutschmid است که یادداشت‌های او درباره‌ی تاریخ ایران تحت عنوان *تاریخ ایران و ممالک همجوار آن از زمان اسکندر تا انقراض اشکانیان* پس از مرگش به کوشش تئودور نولدکه Nöldeke در ۱۸۸۸ میلادی در شهر توینگن Tübingen از بلاد آلمان انتشار یافته است. این کتاب به قلم آقای کیکاوس جهانداری ترجمه و از طرف چاپخانه‌ی علمی در تهران به طبع رسیده است.

کتاب دیگری که مستقلاً در تاریخ مردم پارتی و دولت اشکانی نوشته شده کتاب *تاریخ سیاسی پارت* است تألیف نیلسون دبوآ N. Debevoise که در ۱۹۳۹ م. در شیکاگو از بلاد ایالات متحده آمریکا انتشار یافته است. این کتاب را آقای علی اصغر حکمت به فارسی ترجمه و در تهران منتشر ساخته است.

تازه‌ترین کتابی که درباره‌ی پارت‌ها نوشته شده کتاب حاضر یعنی «پارت‌ها» تألیف مالکوم کالج Malcolm A.R. Colledge استاد دانشکده وستفالد در دانشگاه لندن است که آن را برای شاگردان خود در ده فصل و ۲۴۳ صفحه فراهم آورده و در ۱۹۶۴ میلادی در آن شهر به طبع رسانیده است. این کتاب جدیدترین اثر خارجی است که مستقلاً درباره‌ی تاریخ اشکانیان به رشته‌ی تحریر درآمده است.

کتاب مزبور را دانشمند پرکار و مترجم توانا آقای مسعود رجب‌نیا از زبان انگلیسی به پارسی روانی برگردانیده‌اند که کاملاً مطابق با اصل است و از هر لحاظ مورد اعتماد و قابل مراجعه می‌باشد. فصول این کتاب به ترتیب درباره‌ی: جغرافیا، و آمدن قبایل پارتی به ایران، و روابط پارت و روم، و شیوه‌ی پادشاهی و حکومت آنان، و اقتصاد و جامعه‌ی ایشان، و دین و طرز به خاک سپردن مردگان، و معماری، و هنر، و برافتادن و انقراض آنان، و آثار به جای مانده از ایشان است.

در این کتاب نسبتاً مختصر و پرمایه مؤلف کوشیده است که از همه‌ی منابع مربوط به پارتی‌ها بهره برگیرد و با دقت نظر و حوصله‌ای بسیار به تحریر فصل‌های کتاب خود بپردازد. مؤلف به‌طور کلی سعی داشته که حتی‌المقدور از وقایع‌نگاری و بیان حوادث خونین و شرح جنگ‌ها کاسته و بر تاریخ مردم و جامعه و فرهنگ و هنر آن دوره بیفزاید. از این جهت تاریخی که درباره‌ی پارتیان نوشته آیینی‌روزگار آن قوم است و کتابی خواندنی و سودمند می‌باشد.

نگارنده‌ی این سطور به مناسبت برگزاری جشن‌های دوهزاروپانصدمین سال شاهنشاهی ایران کتابی به نام پارتی‌ها یا پهلویان قدیم بنوشت و جلد اول آن را که تاریخ سیاسی آن خاندان است در سلسله انتشارات دانشسرای عالی در سال ۱۳۵۰ خورشیدی منتشر ساخت. با یادداشت‌هایی که فراهم آورده قصد داشت جلد دوم آن کتاب را که مربوط به تمدن و فرهنگ و هنر آن دوره است نیز منتشر سازد. پس از قرائت دست‌نویس‌های ترجمه‌ی کتاب مالکوم کالج چون آن را کتابی جامع و وافی به مقصود یافت از تصمیم خود منصرف گشت، و مترجم دانشمند را به تعجیل در طبع آن کتاب تشویق نمود. اینک کتاب تاریخ پارتیان مالکوم کالج ترجمه‌ی آقای مسعود رجب‌نیا گذشته از آن‌که کتابی مستقل و ممتع است از نظر احتوای مباحث تمدنی و فرهنگی و هنری آن دوره، جلد دوم کتاب پارتی‌ها یا پهلویان قدیم این جانب نیز به شمار می‌رود. من این توفیق را به دوست ارجمند آقای رجب‌نیا تهنیت گفته و از این که مرا از زحمات انتشار جلد دوم کتاب پارتی‌ها یا پهلویان قدیم رها نه‌اند سپاسگزاری می‌کنم.

دیباچه

متنی که این ترجمه از آن به عمل آمده است:

Malcolm A.R. Colledge, The Parthians, Thames and Hudson, 1976.

از سری انتشارات Ancient Peoples and Places می باشد.

نویسنده کتاب گذشته از این که در ادبیات کهن یونانی و لاتینی صاحب نظر است، از باستان شناسی است که مدت ها در ایران و اردن به کار کاوش باستان شناسی سرگرم بوده است؛ و برای آشنایی و شناخت بیشتر پارتیان به سرزمین های واقع در قلمرو شرقی روم باستان و کرانه های شرقی دریای مدیترانه و خاور نزدیک سفرهای متعددی کرده است.

دریاره ی اشکانیان که نزدیک پانصد سال بر این کشور و بیامون آن فرمانروایی کرده اند مطالب ناچیزی در دست است. چنان که اطلاعات مربوط به ایشان از آن چه در زمینه ی دودمان های پیشین ایشان یعنی مادها و هخامنشیان در اختیار داریم نیز کم تر است. بنابراین اگر ابهام و تاریکی در توضیح مطالب به نظر رسد باید امری طبیعی تلقی شود. مترجم بر خود فرض می داند که چند نکته را یادآور شود:

با آن که نویسنده دریاره ی کیش پارتیان توضیحات کافی داده است این مطلب باید به خاطر خوانندگان باشد که به روزگار کهن و حتی امروز هم مردم بدوی و عامی به خدایان و مقدسات دیگر دین ها احترام می گذارند و به پرستش گاه های

يك ديگر می روند و نذورات می دهند تا بلکه از این راه پناهی و نیرویی افزون تر برای خویش فراهم کرده باشند. پیروی کردن درست از اصول يك دین و تخطی نکردن از جزئیات شرایع آن از خصوصیات مسیحیت و اسلام است. در آن روزگار که هنوز مسیحیت رواج نیافته و اسلام پدیدار نشده بود، حتی سخت گیری و آزاری که در زمان باستانیان به دست موبدان زرتشتی مانند تنسر و دیگران دیده می شود تقلیدی است از کلیسای مسیحی رومی.

پارتیان هم مانند پیروان آیین های یونانی و رومی و بابلی و آشوری به کلیساها و نیایش گاه های دیگر دین ها می رفتند و چه بسا که خدایان یونانی و رومی را با خدایان بومی پیوند می دادند. اما اینان خدایان همه ی ادیان را محترم می شمردند و کسی را برای پیروی از دین خاصی گوشمال نمی دادند و آزار نمی کردند. درباره ی عزیت نبرد از راه خشکی به روم برای آن که آب را نیالوده باشد تا تاج شاهی ارمنستان را از دست نبرد امپراتور بگیرد، باید دانست که این مطلب ریخته خامه یونانیان و رومیان است و شاهد دیگری برای آن از استاد یارق در دست نیست.

نظر به این که منابع مربوط به تاریخ پارتیان مانده از روزگار باستان به جز معدودی همه یونانی و رومی و سریانی و بابلی و غیره هستند و محققان قهراً کمابیش تحت تأثیر داورهای و قضاوت های ایشان واقع می شود. دیگر آن که اگر خوانندگان در کتاب متوجه نابسامانی و آشفتگی در سنوات و تاریخ ها شوند بدانند که در آن زمان تقویم های مختلفی از جمله تقویم بابلی و بابلی و مصری و غیره مرسوم بود و گاه شماری و شیوه استخراج تقویم مضبوط و دقیق و یکسان نبود. به همین جهت تعیین دقیق سنوات بسیاری از رویدادها ممکن نیست. اعلام این کتاب از تاریخ ایران باستان مشیرالدوله و اشکانیان دیاکونوف و کریم کشاورز و تاریخ ایران در زمان اسکندر و جانشینانش نوشته ی گوتسکه ترجمه ی کیکاوس جهاننداری و پارتیان یا پهلویان قدیم تألیف دکتر مشکور و باستانی ایران فرای مأخوذ است تا خواننده به مراجع فارسی دیگری هم بتوان آسانی مراجعه کند.

حواشی مترجم بر متن حاضر با «م» مشخص شده است.

طرح‌های آمده در صفحات متن کتاب را شکل و عکس‌های آن‌ها را تصویر خوانده‌ایم و به اختصار با «ش» و «ت» یاد کرده‌ایم.

در پایان مترجم بر خویشتن واجب می‌داند که از آقای مهندس محسن میرحیدر که لغات و اصطلاحات معماری را پیدا کردند سپاسگزاری کند.

مسعود رجب‌نیا

پیش‌گفتار

با آن‌که «خدنگ پارتی» در میان ما ضرب‌المثل شده است اما خود ایشان آن‌چنان شناخته و مشهور نگشته‌اند. آثار شاعران برجسته و مورخان بزرگ روم باستان بسیار با نام این مردم شرقی رازگونه که در ماوراء فرات می‌زیستند برمی‌خورند. شکست دهشتناک کراسوس به دست سواران تیرانداز پارتی در کرخ یا حران و رنج فراوانی که سربازان کوربولوس^۱ در ارمنستان در میان برف کشیدند خوب به یادشان می‌ماند. شگفتا که این نویسندگان آثار برجسته کهن همه در دشمنی با همسایه شرقی خویش هم‌داستانند. در آثار ایشان پارتیان وحشیانی^۲ فریب‌کار و نیرنگ‌باز و جنگی و خشن با خوی‌های شگفت و ناپسند خودار شده‌اند. اما این تصویر بیش‌تر بر پایه‌ی تبلیغاتی که رومیان در این شیوه دستی‌گام داشتند نهاده شده است. آیا پارتیان واقعاً چه گونه مردمانی بودند و چه تمدنی داشتند و چرا این چنین خصومتی به بار آمد؟

برای فراهم آوردن پاسخ به پرسش‌هایی که مطرح کردم کوشیدم تا حتی المقدور تصویری جامع از آنان به دست‌دهم. کاوش‌های باستان‌شناسی هر سال بر وسعت دانش ما از این مردمی که در آثار کهن اطلاعات ناچیزی از آنان به دست داده

1. Parthian shot

۲. Corbulo به اعتبار یونانیان و روم به مردم وحشی و بیگانه اطلاق می‌شد. م.

3. Barbarians

شده است می‌افزاید. در این کتاب برخلاف روش معمول در کتاب‌های این سلسله انتشارات^۱، به تاریخ سیاسی پارتیان با تفصیل بیش‌تری پرداخته شده. زیرا که این اطلاعات در منابع دیگر نیست و بیش‌تر آن هم از کاوش‌های باستان‌شناسی حاصل شده است. در نقل نام‌ها و کلمات یونانی و شرقی کوشیده‌ام تا پاس املا و رسم الخط معمول و قدیم را نگاه دارم و آن را با سادگی و دقت درآمیزم. اما درباره‌ی مسائل مربوط به دین زرتشت در این هنگام من پیرو مکتب جدید هستم که برآند که تعلیمات این پیامبر به تدریج در عقاید دینی مردم ایران نفوذ کرد. از حاصل بررسی‌های باستان‌شناسی^۲ چهل ساله‌ی اخیر می‌توان درباره‌ی معماری و هنر پارسی که در گذشت کمابیش ناشناخته بود و تا این اواخر حتا سوء تفاهمی در میان بود، اظهار نظر کرد. اما بررسی‌های بسیاری درباره‌ی این مردم بی‌پاسخ مانده به‌خصوص اگر به یاد آوریم که بسیاری از شهرهای ایشان هنوز کاوش نشده است.

مدیران و کارکنان بسیاری از موزه‌ها و مؤسساتی که مرا در طی چند سال یاری کرده‌اند و اجازه دادند تا عکس آثار ضبط ایشان را در این جا به دست دهم بر اینجانب حقی گران دارند. بسیاری دیگر از کسان وقت زیادی صرف تهیه‌ی این کتاب کرده‌اند از جمله انتران اوان^۳ و ترزا گول^۴ و رستم کاوسی و خاتم مقدم و جولیان رید^۵ و جان استیلی^۶ و دیوید استروناخ^۷ و پروفیسر توینی^۸. ضمناً از دکتر گلین دنیل^۹ و کارمندان شرکت تیمس و هادسون^{۱۰} ناشر این کتاب و شایسته‌ی^{۱۱} کشنده‌ی نقشه‌های دقیق سپاسگزارم. هر چه از نقایص دیده شود نگارنده مسئول آن‌ها است.

1. Ancient Peoples and Places, Thames and Hudson, London

2. Antran Evan

3. Theresa Goell

4. Julian Reade

5. John Staley

6. David Stronach

7. Toynbee

8. Glyn Daniel

9. Thomas & Hudson

10. H. A. Shelley